

Bertrand Rasel
Moć

Bertrand Rasel

Moć

Nova društvena analiza

Novi predgovor – Samjuel Britan

Uvod – Kirk Vilis

2022.

POWER, A New Social Analysis / Bertrand Russell
Copyright © 1996 the Bertrand Russell Peace Foundation Ltd

Izdavač
Miba books, DOO
Dušana Vukasovića 33, Beograd

Za izdavača
Miloš Seferović

Urednik
Žana Jevtić

Prevod
Nikola S. Krznarić

Lektura i korektura
Ivana Stijović

Priprema za štampu
Aleksandar Petrović

Plasman za Srbiju
011/713-80-36
065/2783-448

Tiraž
1.000 primeraka

Štampa
Neven, Beograd
www.mibabooks.rs

Sadržaj

PREDGOVOR IZDANJU ROUTLIDGE CLASSICS	9
UVOD	21
1. IMPULS ZA MOĆ	33
2. VOĐE I SLEDBENICI	40
3. OBLICI MOĆI	60
4. MOĆ SVEŠTENIKA	74
5. KRALJEVSKA MOĆ	97
6. OGOLJENA MOĆ	106
7. REVOLUCIONARNA MOĆ	128
8. EKONOMSKA MOĆ	142
9. MOĆ NAD MIŠLJENJEM	158
10. UVERENJA KAO IZVORI MOĆI	167
11. BIOLOGIJA ORGANIZACIJA	179
12. OVLAŠĆENJA I OBLICI VLADAVINE	199
13. ORGANIZACIJE I POJEDINAC	223
14. KONKURENCIJA	233
15. MOĆ I MORALNA PRAVILA	247
16. FILOZOFSKE TEORIJE MOĆI	272
17. ETIKA MOĆI	282
18. UKROĆENA MOĆ	292

„Izuzetno pronicljiva analiza čovekove prirode
u politici”

Sunday Times

„Oštroumna i učena studija”

The Economist

PREDGOVOR IZDANJU

ROUTLEDGE CLASSICS

Kada su me izdavači zamolili da napišem uvod u ovo novo izdanje, odmah sam pristao. Molba nije predstavljala samo čast; ona je takođe pokrenula i moju znatiželju. Jer iako sam već dugo nepomirljivi ljubitelj Raselovih kasnijih i u manjoj meri tehničkih radova o političkim i društvenim pitanjima, baš ovu knjigu nisam pročitao; a čitati nešto iz Raselovog pera po prvi put bio je izvor prijatnog očekivanja.

Već sam dovoljno bio upoznat sa knjigom pa nisam očekivao da ću naići na odgovore na pitanja društvene nauke ili političke teorije za koje se Rasel prvobitno nadao da će ih pružiti. Nije lako čak ni za najvećeg filozofa da na osnovu beleški pruži pregled novog sistema društvene nauke ili društvenih odnosa. U svom uvodu ranije štampanog dela (*Routledge*, 1995), Profesor Kirk Willis (*Kirk Willis*) smatra da knjiga pruža „obilje čistog zdravog razuma i jednostavnog izlaganja”, čak i ako nije ponuđena sveobuhvatna teorija. Knjiga se može čitati i

kao ugodno lutanje kroz istoriju, i kao delimično naslućivanje nekih delova *Istorije zapadne filozofije* iz 1945. godine, ali u širem obimu. Nažalost, ona je objavljena bez indeksa.

Rasel nema iluzija o filozofima-kraljevima ili o bilo kojem intelektualcu ili umetniku. On ne može da odoli a da nas ne podseti da su u Visokoj renesansi filozofi i politički teoretičari obožavali Bordžije dok je Leonardo projektovao utvrđenja za odvratne despote. Pre toga, Platonovi učenici udruživali su se sa nekim od najgorih grčkih tirana. Srećom, nije razmišljao šta bi se dogodilo da se Ričard Vagner (*Richard Wagner*), koji se smatrao Šopenhauerovim (*Schopenhauer*) učenikom, čak i skoro na milju približio političkoj vlasti.

KNJIGA

Čak i ako ne ispunjava očekivanja opšte teorije čovekovog ponašanja – kao što je to slučaj i skoro sa svim knjigama o sličnim temama – knjiga *Moć* ipak predstavlja neodoljivo štivo. Čitaoci Hjumovi (*Hume*) ili Gibonovi (*Gibbon*) će uživati u sličnoj ironiji, koju autor povremeno usmerava ka sebi. Tek povremene digresije u pravu političku teoriju uvek su poučne. Na primer, Rasel veruje da je učenje koje je izneto u delu *Prava čoveka*¹ neodbranljivo. Ali, učenje je u istorijskom smislu korisno i pomoglo je da se osvoje mnoge osnovne slobode. Utilitarista može da ga preformuliše na sledeći način: „Opšta sreća se povećava ukoliko se izvesna oblast definiše tako da svaki pojedinac ima slobodu delovanja na

1 Pejn, Tomas, *Prava čoveka*. Prevod: Jelena Kovačević i Dubravka Mićunović, Filip Višnjić, Beograd, 1987.

osnovu svog izbora bez ikakvog mešanja bilo koje vlasti sa strane”. Ovo nije poslednja reč, ali bar zaslužuje da se o tome dalje raspravlja.

Čitalac s početka dvadeset i prvog veka očigledno mora da ima u vidu činjenicu da je knjiga *Power* napisana s kraja tridesetih godina prošlog veka u vreme velikih diktatora, Hitlera i Staljina, kao i beznačajnijih osoba, kao što su Musolini i Franko, i da se pojavila mesec dana posle opštepoznatog Minhenskog sporazuma iz 1938. U stvari, deo draži za savremenog čitaoca leži u tome da on ili ona za sebe procene koliko se svet promenio i koliko toga je u suštini ostalo isto.

Sam Rasel za svojim primerima traga mnogo dalje. Kao što se i može predvideti, on iznosi mnoge primere religije koja stoji na putu čovekove promene na bolje. U šestom veku p.n.e., kada je grčka misao napuštala ideju o ljudskoj žrtvi, proročište u Delfima je pokušalo da uspori ove promene i da zadrži stare običaje. Razmišljajući ispred svog vremena, on rado prihvata da su ljudi izuzetne pobožnosti – Hildebrand, Sv. Bernard i Sv. Franja – zapostavili su moralnu ljagu koja je kasnije pala na Rimokatoličku crkvu. Ali organizacija koja je imala idealne ciljeve, i stoga izgovor za ljubav prema moći, sasvim sigurno će na duži rok dovesti samo do beskrupulozne nemilosrdnosti.

Pišući pre pojave političke i verske korektnosti, Rasel je mogao da kaže na početku glave 10. da je klasičan primer moći koja počiva na fanatizmu bila pojava Islama. Kada su njegovi sledbenici preko volje marširali protiv Vizantijskog carstva, žaleći se između ostalog na nepodnošljivu letnju vrućinu, Muhamed je odgovorio: „Pakao je mnogo vreliji”.

Rasel je takođe umeo da iznese sarkastičnu primedbu na nemački filozofski idealizam. On tvrdi da je Fihte

(*Fichte*) bio prvi među modernim filozofima koji je sakrio njihovu ljubav za moć ispod ruha metafizike. Fihte je verovao da je ego jedini postojeći fenomen na svetu. Ali je takođe uspeo da dokaže da je dužnost Nemaca bila da se bore protiv Napoleona. „I Nemci i Francuzi su, svakako, samo Fihteova emanacija, ali Nemci su viša emanacija, to će reći da su bliži jednoj konačnoj realnosti, a ona je baš Fihteova”. Oseća se ovde prva mala proba ikonoklazma prema duboko poštovanim misliocima koji su kasnije u tolikoj meri zapanjili visokoumne mislioce u knjizi *Istorija zapadne filozofije*.

Raselov smisao za humor nikada ga ne napušta. Na primer, originalni američki rukovodilac ostavlja utisak na druge kao čovek koji donosi brze odluke, koji brzo procenjuje ljude i koji ima gvozdenu volju; on mora odlučno da govori, da ima čvrsto zatvorene usne, i naviku da kratko i sažeto govori. Danas bi neko emotivniji, deklamujući stručne izraze, ispunio postavljene uslove. Mogu se tu naći i bolne i prijatne primedbe kao što su : „što sam više smatrao da je moja knjiga bila vrednija, sve sam manje za nju bio plaćen”. Današnja uloga „doktora manipulacije” ne bi iznenadila Rasela, koji rečito govori o moći iza zavese, o dvoranima, intrigantima, špijunima i lutkarima. Sistem u kojem oni najbolje vladaju, primećuje on, sigurno neće unaprediti opšte blagostanje.

Današnji Raselovi čitaoci možda će biti zapanjeni koliko cinične mogu da budu neke njegove primedbe. Ali to je ona vrsta cinizma koja često ukazuje na izigranog idealistu. Rasel oseća potrebu da pokaže kako u svojoj nadi u bolju budućnost ima u vidu nemoralnost i licemerstvo sveta i da je sam primao udarce u svom zalaganju za mir.

Kao i obično, oni koji u Raselovim izjavama traže čudne stavove moći će da pronađu nekoliko njih; na

primer, umesto nekoliko različitih stranačkih novina, on se zalaže za „jedne novine u kojima će biti zastupljene sve partije”. Tada bismo zaista videli zloupotrebu vlasti.

GLAVNI KANDIDATI

Dolazimo do glavne teme knjige *Moć*: postoji nekoliko kandidata za glavne nagone koji mogu da objasne ratove, evolucije, diktature i sklonost ljudskih bića da se loše ophode prema marginalnim grupama. Kada je Rasel pisao hiljadu devet stotina tridesetih dva glavna kandidata su bili ekonomski motiv i seksualni. Ekonomski motiv je uglavnom zastupao Karl Marks (*Karl Marx*), čija je ideologija stekla zapanjujuću podršku u širim intelektualnim krugovima, podršku koja se začuđujuće uveliko zadržala sve do nekoliko desetina godina posle rata, naročito u kontinentalnoj Evropi.

Ekonomska tumačenja istorije još uvek su živa; ali u izvesnoj meri marksističke poglede zamenila je – iako u manjem broju intelektualnih krugova – „imperijalistička” forma klasične ekonomije koja nastoji da objasni široka područja čovekovog ponašanja, počev od porodičnih odnosa do osvajačkih ratova, u smislu racionalnog ponašanja pojedinaca koji su tražili da u što većoj meri dođu do svoje koristi. Njihov problem je bio u tome što su grešili: sebični pojedinci ne bi se upustili u sveopšti rat. Rasel je to sam objasnio u jednoj svojoj kasnijoj knjizi:

Kada bi ljude pokretao vlastiti interes, što nije slučaj – sem kada je reč o nekoliko svetaca – ratovi ne bi postojali, armije ne bi postojale, ne bi postojale ni mornarice, ne bi bilo više atomskih bombi. Malo je

prilika kada se velike skupine ljudi, kao što se to događa u politici, mogu da izdignu iznad sebičnosti, dok sa druge strane ima veoma mnogo prilika kada će veliki broj ljudi prestati da bude sebičan, ako se sebičnost protumači kao prosvedeći lični interes.

*(Human Society in Ethics and Politics, 1954 -
Ljudsko društvo u etici i politici)*

Ekonomsko tumačenje se može spasti, ali po cenu da se shvati tautološki, tj. da se želja za svetskom dominacijom stavi u ruke Hitlerove funkcije korisnosti ili zadovoljstva u raju u odgovarajuću funkciju muslimanskih bombaša samoubica.

Glavno suparničko tumačenje tridesetih godina prošlog veka, kada je Rasel pisao knjigu *Moć*, bio je seksualni nagon, o kojem su naširoko govorili Sigmund Frojd i njegovi sledbenici. I ovo gledište nije baš mnogo omiljeno, delimično i zbog toga što je teško izložiti frojdotsko učenje u formi koja dozvoljava empirijsku proveru. Na izvestan način, njihovi intelektualni naslednici pripadaju savremenoj neodarvinističkoj školi. Neki evolucionisti psiholozi pokušavaju da objasne što je više moguće čovekovo ponašanje u smislu konkurentskih pokušaja gena da se razmnožavaju i umnožavaju.

Niko ne nagoveštava da geni mogu da imaju čak nesvesnu motivaciju. Nova evolucionistička škola mora se procenjivati shodno svojoj moći da objašnjava i predviđa i može se konačno opravdati pomoću molekularne biologije koja uveliko izlazi iz okvira proučavanja molekula DNA. Blago ipak rečeno, pred njom je dug put.

Rasel je došao do treće ideje. Hteo je da kaže da je motiv za „moć” verovatniji ključ za čovekovu društvenu aktivnost mada je u većoj meri nejednako raspoređena

nego ekonomska ili seksualna. Nekoliko desetina godina nakon što je Rasel to pisao, nijedan ključ za čovekovo ponašanje u društvu nije otkriven. Motiv za moć još uvek traje; ali ne može se tvrditi da ga je Rasel ustanovio kao najviši u odnosu na druge.

MOĆ

Veliki deo ove knjige bavi se klasifikacijom različitih izvora moći, poput sveštenečke, kraljevske, revolucionarne ili ekonomske moći. Raselov cilj je da ispita kako možemo da uživamo u prednostima državne moći, da sprečimo hobsovski rat svih protiv svih, i da istovremeno ukrotimo njenu neobuzdanost.

Mali je broj ljudi koji će se okrenuti Raselu da bi im on rasvetlio ekonomska pitanja. Ali čak i ovde on nam pruža zdrav podsetnik da pravo na vlasništvo u krajnjem slučaju počiva na sili, ili ako hoćete, na legitimnom nasilju. Ovo je nešto zbog čega su vodeći ekonomisti, u svojoj udubljenosti u rešive modele (soluble models)² u opasnosti ne toliko zbog toga što o njima raspravljaju nego što ih previđaju.

Malo bolje poznavanje političke ekonomije je moglo Raselu da pomogne u prevashodnom cilju da analizira moć. U demokratiji konkurentnog slobodnog preduzetništva bogat čovek ima moć da nabavi kozu ako želi. Moć u ovom smislu je isto što i bogatstvo. Ali on ne može da prisili određenog čoveka da mu preda određenu životinju. On mora da ode na pijacu i da pronađe prodavca koji je voljan da mu kozu proda. Ovde

2 U jeziku matematike reč „soluble” (rešiv) može se zameniti s rečju „solvable”, pri čemu je prva britanskog porekla, a druga američkog. Obe označavaju nešto što je moguće rešiti ili objasniti. (Prim. prev.)

se radi o bitnoj razlici između moći koju imamo nad robom i moći koju imamo nad ljudima. Kao što je Kejns (*Keynes*) to rekao na kraju svoje knjige *Opšta teorija* (*Ošta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, prim. prev.): „Bolje je da čovek tiraniše svoj bankovni saldo nego svoje sugrađane”.³

Rasel skoro dolazi do ovog zaključka kada kaže da su oligarhije u celini prosvetene i lukave, navodeći posebno kao primer Republiku Veneciju: „Novac stečen trgovinom stečen je promućurnošću koja nije diktatorska, i ovu osobinu pokazuju države koje čine uspešni trgovci”. On onda odbacuje ovaj argument i prelazi na savremenog industrijskog magnata, koji po svoj prilici predvodi armije zaposlenih koje je potrebno prisiljavati. Na Rasela je uticalo rasprostranjeno uverenje tridesetih godina prošlog veka da su dalji koraci u kapitalističkim zemljama podrazumevali sve krupnija i krupnija poverilačka društva i da su tehnologija i nacionalizam erodirali staromodnu konkurenciju. Pišući u to vreme kada je mogao više je opravdanja nalazio za date prilike nego današnji anti-globalisti, koji nisu uspeli da pravilno ocene poluvekovni rast konkurentnosti i eroziju prepreka međunarodnoj trgovini nakon Drugog svetskog rata.

Poput Hobza, Rasel je ubeđen da je politička sila neophodna da bi se ljudi zaštitili da jedni druge ne rastrgnu u komade; ali za razliku od njega, smatra da je najbolja opklada demokratija. On nije u tom pogledu naivan te osporava sada pomodno bezumno učenje da demokratske države nikada ne vode agresivni rat. Demokratija ima ograničenu vrlinu jer primorava države da izvesnu – ali samo izvesnu – pažnju poklanjaju

3 Kejns, Džon Mejnard, *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, prevod, Dr. Ratoljub Dodić, Kultura, 1956, str. 396. (prim. prev.).

dobrobiti svojih podanika. Ali on prikazuje karakter svoga doba time što ukazuje na to da demokratija ima male šanse da se učvrsti u Istočnoj Evropi i Aziji.

SVETSKA VLADA

Pišući svojevremeno, Rasela je razumljivo proganjala sve veća međunarodna oluja. Jedini zadovoljavajući korak napred je bilo „ukidanje međunarodnog suvereniteta i nacionalnih oružanih snaga i zamena jedne jedine međunarodne vlade monopolom nad oružanim snagama”. Alternativa ovom rešenju bila je, pisao je on, „smrt velikog broja stanovnika civilizovanih zemalja i vraćanje preostalih ljudi u bedu i poluvarvarstvo”. Biće potreban mnogo duži period bez nuklearnog rata da bi se potkopalo njegovo upozorenje.

Lično sam očekivao da će se knjiga završiti temom o svetskoj vladi. U stvari, autor svoje završne redove posvećuje potrebi da se unapredi i humanizuje obrazovanje. On je već u prethodnim knjigama raspravljao o putu do svetske vlade i morao je to da učini ponovo u danima pred sobom; neki čitaoci će možda osetiti olakšanje što se ovoga puta nije previše pozabavio svojom omiljenom temom. Voleo bih kada bi znao šta je on smatrao u ovom razdoblju svog života kao najverovatniji put do formiranja te svetske vlade. On ispravno primećuje da je nacionalizam „priglupi ideal” koji je Evropu uvodio u propast ali ne pokazuje nikakve naznake da li u svojoj knjizi, ili (koliko znam) bilo u kojem drugom tekstu, smatra da je evropski federalizam usputna gostionica koja vodi do svetske vlade.

Ako u Raselovim upozorenjima o propasti stalno nailazimo na slabost, onda se radi o tome da on potcenjuje

otpornost ljudske rase. Na primer: „Da su Berlin i Rim... uništili gromovi novih bogova [bombarderi], da li bi čovečanstvo preživelo u razaračima nakon takvog dela?” Još jedno i suviše pesimistično proročanstvo je bilo da će se sledeći veliki rat (koji je trajao od 1939-1945) završiti nizom revolucija u kojima će naši vladari biti izloženi većoj opasnosti da ih rulja ubije nego da njihove vojnike smrt snađe od ruke neprijatelja.

JASAN POZIV NA PROMENU

Rasel je bio član Laburističke partije kada je napisao ovu knjigu; on joj je pristupio u Prvom svetskom ratu, odlučivši se da istrpi socijalizam radi mira. Ali u srcu je ostao klasični liberal, koji je „zadržao, čak i kada je ta partija bila na vlasti, izvesnu sumnju u postupke vlade”.

Po mom mišljenju jasan poziv na promenu je mišljenje koje je izneto u pretposlednjem poglavlju: „Što se mene tiče, ja smatram da se bilo šta što je dobro ili loše otelovljuje u pojedincima, a ne najpre u zajednicama.” Ovo je osvežavajući protivotrov komunitarizmu⁴ toliko brojnih zastupnika umerene levice. O ovom stavu bi takođe trebalo da razmisle oni na desnici kojima se previše dopadaju Berkovi (Edmund Burk)⁵ „mali vodovi” ili koji propovedaju jevanđelje građanskog konzervatizma.

4 Komunitarizam- filozofija ili sistem verovanja koji smatra da je individualna sloboda moguća samo u kontekstu snažne ujedinjene zajednice i da nju može da obezbedi samo odgovorna lokalna vlast koja se rukovodi vrednostima zajednice (prim. prev.).

5 Berk, Edmund- Konzerativni filozof Berk je skovao izraz „mali vodovi” („little platoons”) da bi opisao one skromne oblike građanskog udruživanja – od crkava do lokalnih fudbalskih klubova – koji nastaju u zaista slobodnom društvu. (prim. prev.)

Rasel o tome nešto šire piše u narednim stranicama: „Zaista vredne stvari u čovekovom životu su individualne, ne one koje se javljaju na bojnom polju ili u sudaru političkih stavova ili prilikom organizovanog marša mase ljudi ka spolja nametnutom cilju. Organizovani život zajednice je neophodan, ali je neophodan kao mehanizam, a ne nešto što bi se visoko cenilo po sebi.”

SAMJUEL BRITAN
(SAMUEL BRITAN)

